

ТОВАРИСТВО
ДЛЯ ПОШИРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ І НАУКОВИХ ЗНАНЬ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

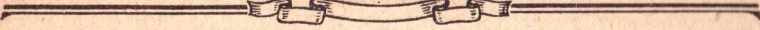
С. ВОЗНЯК

Іван Франко — поборник
дружби народів

Київ — 1961

8 У1
В 64

Зібравши цікавий матеріал і проаналізувавши наукові і публіцистичні статті великого письменника, автор брошури переконливо показав І. Франка як полум'яного борця за знищення всякого гніту, борця за зміцнення дружби між трудящими всіх національностей, за єдність і братерство всіх слов'янських народів.

ПЕРЕДМОВА

Всіма своїми успіхами український народ завдячує міцній дружбі з великим російським та іншими народами нашої країни. Дружба народів — сила і нездоланність нашої Вітчизни, запорука всіх перемог. Завдяки їй Україна піднялася на весь зріст як могутня держава світу. Завдяки їй український народ здійснив свою заповітну мрію — возз'єднання в єдину сім'ю. В ній він черпає силу і насагу в боротьбі за комунізм. І як зіницю ока береже український народ дружбу з усіма радянськими народами, бо знає: поки ця дружба існує, йому не страшні ніякі вороги.

Дружба народів нашої Батьківщини міцніла і гартувалася у великих випробуваннях. За неї боролись кращі сини російського, українського та інших братніх народів. Чільне місце серед них займає полум'яний письменник — борець, революціонер-демократ Іван Якович Франко.

Люті вороги українського народу — буржуазні націоналісти із шкіри лізли, щоб видати І. Франка за національно обмежену людину, противника єднання народів. До фальсифікації творчої спадщини письменника і нині вдаються люди без батьківщини, які опинились на імперіалістичних смітниках. Особливу завзятість в цій брудній справі виявляє вірний лакей капіталізму В. Дорошенко. Всупереч історичній правді цей «теоретик» намагається змалювати І. Франка ворогом дружби народів, духовним батьком українських буржуазних націоналістів.

Але ніякі силкування ворогів не можуть затьмарити світлий образ Каменяра, який все своє життя прокладав народам шляхи до братерської дружби, змітаючи все, що стояло їй на перешкоді.

Нині, коли ідеї інтернаціоналізму, дружби народів оволодівають умами і серцями мільйонів людей, коли все-світній форум комуністів — Нарада представників комуністичних і робітничих партій — закликав народи кріпити свою єдність і інтернаціональну солідарність, ще величнішою виростає перед нами постать І. Франка — титана праці і боротьби. І в плодах, які зростила дружба народів, в успіхах трудящих нашої країни та інших соціалістичних країн є і його частка праці, до кінця віддана боротьбі за щастя трудового народу.

ІСТОРИЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ І ПРАЦІ ПИСЬМЕННИКА

Івану Франку довелось жити і працювати в похмуру, тяжку добу на зламі XIX і XX століть, коли Галичина, насильно відірвана від України, стогнала під гнітом австро-угорської монархії. Буржуазно-демократична революція 1848 року і скасування панщини в тому ж році не привели до поліпшення економічного становища трудящих. Галичина залишилась відсталою аграрною країною з сильно вираженими пережитками феодально-кріпосницьких відносин. Розвинена в промисловому відношенні Австро-Угорщина висмоктувала із Галичини — своєї колонії — всі соки, прирікаючи трудовий народ на вимирання.

Сумну картину життя трудящих мас під владою цісарської Австрії яскраво змалював І. Франко: «Гинуть і щезають, мов сонні привиди, сотні і тисячі руського народу, гинуть в цвіті віку і сили, гинуть підтяті недолею, та нуждою та працею, невсипаною від дитинства, гинуть із зіпсованою душею, із затрутою совістю, гинуть, як трава у покоси»¹.

Нестерпний соціальний гніт народу доповнювався тяжким національним гнобленням. Австрійська конституція 1867 року формально проголосила рівноправність народів. Західноукраїнські землі, як і інші колонії Австро-Угорщини, дістали право на самоврядування. Але все це було лише ширмою для ще жорстокішої експлуатації трудящих, для маскувannya колонізаторської політики австро-німецьких загарбників щодо українського і інших народів. Насправді Австро-Угорщина була тюр-

¹ Т. Франко. Невідомі уривки з творів І. Франка, журн. «Вітчизна» № 8, 1954, стор. 144.

мою народів, в якій народності, що її населяли, зазнавали жорстокого національного гніту.

У Галичині проживало багато національностей — українці, поляки, євреї, німці. Австрійський уряд, наляканий національно-визвольним рухом пригноблених народів, здійснював політику розпалювання національної ворожнечі, душив одні народи при допомозі інших. «Щоб існувати, — писав Ф. Енгельс, — австрійська монархія повинна по черзі нацькувати одну проти іншої підвладні їй національності»¹.

Ганебну роль душителя українського народу в Галичині виконувала польська шляхта. Австро-угорські правителі робили їй поступки в політичних правах, надавали привілеї щодо експлуатації українського населення. Цим самим вони штучно розпалювали національну ворожнечу між поляками і українцями.

Вислужуючись перед цісарським урядом, польська шляхта душила українську національну культуру, мову, знищувала все прогресивне, насаджувала католицизм, проводила політику колонізації українського населення.

Не турбувалася долею трудящих мас і галицька москвофільсько-народовська інтелігенція. Вона, як відзначав М. Коцюбинський, проводила політику рабів, яка «зводилась до того, щоб як-небудь запобігти ласки правительства, що-небудь, хоч дрібницю, випрохать у нього»². Ведучи нескінченні схоластичні суперечки про правопис та інші далекі від потреб життя речі, москвофільсько-народовська інтелігенція не цікавилась пекучими соціальними проблемами. Тяжке життя народу вона пояснювала його некультурністю, лінощами, невдячним ставленням до уряду.

В угоду австрійському урядові і польській шляхті ідеологи народовського буржуазно-націоналістичного табору пропагували ненависть до російського народу і його культури, а також до поляків, євреїв та інших національностей, що населяли Галичину. Цим самим вони відволікали трудящих від класової боротьби проти поміщиків і капіталістів, роз'єднували й ослаблювали їх сили.

У 70-х роках в суспільно-політичному русі Галичини розвивається революційно-демократичний напрям, який очолив Іван Франко.

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 15, стор. 244.

² Іван Франко у спогадах сучасників, Львів, 1956, стор. 62

В умовах жорстокої політичної реакції, в атмосфері національної ворожнечі, яку розпалювали пануючі класи, І. Франко виступив непохитним борцем за соціальне і національне визволення українського народу, пропагандистом єднання всіх трудящих для боротьби проти спільних ворогів — «своїх» і чужоземних поневолювачів.

Ставши на шлях революційної діяльності, І. Франко разом із своїми однодумцями повів боротьбу за піднесення класової свідомості трудящих мас, пропагуючи серед них соціалістичні ідеї. Вже у студентські роки він звертає свої погляди до марксизму — вивчає і популяризує праці основоположників наукового комунізму, зокрема «Маніфест Комуністичної партії», «Капітал» Маркса і «Анти-Дюрінг» Енгельса. Окремі з них — 24-й розділ першого тома «Капіталу» і розділи з «Анти-Дюрінга» — перекладає на українську мову. Історичні умови не дозволили письменникові стати марксистом, однак ідеї марксизму наклали великий відбиток на всю його багатогранну діяльність.

В кінці 70-х і на початку 80-х років І. Франко зосереджує свою основну увагу на пропаганді соціалістичних ідей серед робітників. Він викладає політичну економію в робітничих гуртках самоосвіти, бере активну участь у створенні і діяльності робітничого комітету у Львові і підготовці «Програми галицьких соціалістів», виступає на сторінках робітничої газети «Ргаса», пише ряд творів з життя робітників. Провідною лінією в усій його діяльності була пропаганда інтернаціональної єдності трудящих всіх національностей для боротьби з експлуататорами, виховання у них ненависті до шовінізму і націоналізму.

Разом із своїми соратниками М. Павликом, О. Терлецьким та іншими І. Франко стає активним пропагандистом ідей російського визвольного руху серед трудящих Галичини, своєю особистою участю прагне допомогти російським революціонерам у боротьбі з самодержавством. У 90-х роках письменник налагоджує зв'язки з російськими соціал-демократами, зокрема з Г. Плехановим і В. Бонч-Бруевичем, пізніше читає деякі твори В. І. Леніна.

З метою об'єднання революційних сил трудящих різних національностей І. Франко прагнув створити у Галичині інтернаціональну робітничу партію. На початку 80-х

років він задумав організувати партію «Галицька робітницька громада», до якої б входили робітники всіх національностей, що населяли Галичину. Однак зрадницька діяльність польських шовіністів і українських буржуазних націоналістів перешкодила Франкові здійснити цей задум.

У 1890 році зусиллями І. Франка, М. Павлика та інших була створена радикальна партія. Партія розгорнула широку діяльність серед народних мас, повела рішучу боротьбу з українським буржуазним націоналізмом і клерикалізмом.

В особі І. Франка австрійський уряд бачив свого ворога і жорстоко переслідував його. Письменника кілька разів заарештовували і кидали у в'язницю. Цькували його українські буржуазні націоналісти і уніати. Та ні переслідування уряду, ні цькування різних царських прислужників, ні матеріальні нестатки — ніщо не могло звернути письменника з революційного шляху.

У 1913 році, підсумовуючи свою літературну і громадську діяльність, видатний революціонер-демократ писав у «Передньому слові» до збірки поезій «Із літ моєї молодості»:

«В своїй оце вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займався дуже різномірною роботою, служив різним напрямам і навіть націям, бо доводилося попрацювати немало, крім нашої української, також польською, німецькою та російською мовою. Та скрізь і завжди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився досі ніколи і не спроневірюся, доки мого життя»¹.

Таким був І. Франко — невтомний трудівник на ниві літератури і науки, полум'яний інтернаціоналіст, безстрашний борець за світле майбутнє рідного українського народу і всіх трудящих.

ПАТРІОТ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТ

Весь свій велетенський труд письменника, вченого, громадського діяча Іван Франко підпорядкував великій меті — боротьбі за свободу і щастя трудового народу.

¹ І. Франко, Твори, т. 11, стор. 546.

Кровно і духовно зріднений з народом, він вважав своїм священним обов'язком віддати боротьбі за його інтереси всі свої сили, весь талант.

«Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом», І. Франко палко любив свою вітчизну, трудовий народ. Ця любов надавала йому сил в боротьбі з австро-угорською монархією, з усіма чорними силами реакції.

Свою любов до батьківщини І. Франко яскраво висловив у пролозі до незакінченої поеми «Нове життя»:

О краю мій, Підгір'я ти прекрасне,
Як я люблю, як я люблю тебе!
Мов зірка та, що світить і не гасне,
Так та любов в душі моїй живе¹.

Відданість письменника-патріота своїй вітчизні, поневоленому народові межує з самопожертвою. І. Франко без вагання готовий віддати в боротьбі за щастя трудящих мас всі свої сили, навіть життя. Звертаючись до рідного краю — дорогої його серцю України, він писав:

Як радо я життя свого зречуся,
І щастя, і вдоволення, й житла,
Прийму все горе, в муках і скінчуся,
Щоб тільки ти не знав руїни й зла!²

Ці рядки дуже перекликаються з відомим віршем «Мені однаково, чи буду...» Т. Шевченка. Патріотизм великого Кобзаря був для І. Франка яскравим прикладом безмежної любові до народу, до рідної вітчизни.

Однак любов до трудового народу великий Каменярь бачив не в тому, щоб тільки вихваляти Україну і милуватись її красою, але насамперед у тому, щоб самовіддано працювати для її кращого майбутнього.

Українські буржуазні націоналісти лицемірно заявляли про свою «любов» до України, безсоромно видавали себе за «патріотів». Вони не стидалися виголошувати «патріотичні» промови, закликати до піднесення української національної культури й мови, збереження і підтримання народних звичаїв. В той же час вони торгували долею народу і вірно служили цісарському урядові, жорстоко експлуатували трудящих.

І. Франка до глибини душі обурювало лицемірство буржуазно-націоналістичних запродавців, які фразами

¹ І. Франко, Твори, т. 10, стор. 194.

² І. Франко, Твори, т. 13, стор. 325.

про захист інтересів народу маскували свою лакейську службу чужоземним поневолювачам. У вірші «Сідоглавому» він розвінчав їх псевдопатріотизм, лицемірну, удавану любов до України, протиставляючи їм свій, революційний патріотизм:

Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, —
Я ж гавкаю раз в раз,
Щоби вона не спала...
Бо твій патріотизм —
Празнична одежина,
А мій — то труд важкий,
Гарячка невдержима.
Ти любиш в ній князів,
Гетьмання, панування, —
Мене ж болить її
Відвічне страждання¹.

У 1897 році І. Франко наніс нищівного удару українським буржуазним націоналістам своєю статтею «Дещо про себе самого». Висловлюючи свою ненависть до реакційної частини галицької інтелігенції, цих «патентованих патріотів», він писав: «...Не люблю русинів (так раніше називали себе українці Західної України. — ред.). Так мало серед них найшов я справжніх характерів, а так багато дріб'язковості, вузького егоїзму, двоєдушності і пихи, що справді не знаю, за що я мав би їх любити...

Признаюсь у ще більшому гріху: навіть нашої Русі не люблю так і в такій мірі, як це роблять або вдають, що роблять, патентовані патріоти»².

Письменник дав у цій статті чітке розуміння свого, революційно-демократичного патріотизму: «Мій руський патріотизм — то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі. Я можу здригатися, можу стиха проклинати долю, що поклала мені на плечі це ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу, бо став би підлим перед власним сумлінням»³.

Вся буржуазно-націоналістична «патріотична згряя» накинулася на І. Франка за цю заяву. Ідеолог «народовців» буржуазний націоналіст Ю. Романчук вмістив у га-

¹ І. Франко, Твори, т. 11, стор. 59.

² І. Франко, Твори, т. I, стор. 27.

³ Там же, стор. 28.

зеті «Діло» статтю «Смутна поява», в якій обвинувачував письменника в нелюбові до батьківщини.

Видатний революціонер-демократ дав цьому запроданцеві гідну відсіч у статті «Де кілька афоризмів у альбом «Ділу», прочитавши його статтю «Смутна поява» в ч. 97». І. Франко писав: «Хто твердить: люблю свій народ, а не сповнює своїх обов'язків зглядом того народу — брехню твердить»¹.

Так розумів І. Франко справжню любов до народу. І не покладаючи рук, він невпинно трудився над піднесенням революційної свідомості трудящих мас, своїм словом кликав їх до боротьби з гнобителями.

Патріотизм І. Франка мав виразно інтернаціональний характер. Видатний революціонер-демократ завжди вважав, що почуття любові до батьківщини, до свого народу не повинно суперечити повазі до всіх інших народів. Справжній патріотизм, на його думку, органічно зв'язаний з любов'ю до всіх пригноблених і експлуатованих, якої б нації вони не були.

У вірші «Моя любов» він запитував:

І чи ж перечить ся любов
Тій другій і святій любові
До всіх, що ллють свій піт і кров,
До всіх, котрих гнетуть окупи?

і тут же сам відповідав:

Ні, хто не любить всіх братів,
Як сонце боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, коханаю Україно!²

Великий Каменяр ніколи не замикався в рамки діяльності лише для українського народу, а прагнув внести частку своєї праці в боротьбу трудящих всіх країн за прогрес, соціальну справедливість. Він доклав багато зусиль для зміцнення дружби між народами, вніс помітний вклад у скарбницю світової культури.

Інтернаціоналізм І. Франка формувався під впливом оточуючої його дійсності, животворних ідей марксизму і російської революційно-демократичної думки, а також творчості Т. Шевченка.

¹ І. Франко, Твори, т. 13, стор. 279.

² І. Франко, Твори, т. 10, стор. 66.

Як відзначав І. Франко, трудящі маси Галичини — українці, поляки, євреї, яких історична доля звела на одній землі, ніколи не ворогували між собою, а жили «смирно і згідливо», у взаємній повазі і дружбі. Їх однаково гнобили як «свої», так і чужі пани. Спільна доля вимагала від них і спільних зусиль в боротьбі з експлуаторами. Письменник не раз був свідком такої солідарності трудящих. Він часто бачив, як українські і польські селяни брали спільну участь у вічах (зборах), де обговорювалися пекучі соціальні проблеми. В статті «Що буде далі?» І. Франко писав, що на вічах українських селян йому доводилося багато разів чути «вислови гарячого співчуття до польських братів-мужиків... Виявленя ненависті до польського народу ми не зустрічали ніде між русинами»¹. Міцна дружба єднала українських і польських робітників, які разом належали до робітничих гуртків, видавали у Львові свою газету «Ргаса», спільно виступали під час страйків.

Ці яскраві вияви дружби і солідарності між трудящими Галичини, які повсякденно спостерігав І. Франко, безумовно, мали значний вплив на його світогляд. Позитивно позначилась на поглядах майбутнього письменника також атмосфера дружби, яка панувала між учнями різних національностей у Дрогобицькій гімназії. Тут було кілька учнівських самоосвітніх гуртків, що мали завданням постачати книжки й обговорювати прочитане, спрямовувати учнів до самостійної літературної і наукової роботи. Пізніше, згадуючи про один такий гурток, І. Франко писав, що до гуртка належали поляки й русини. Спорів між обома народностями ні в гімназії, ні в тім гуртку не було. Так само рівними між ними були й євреї².

Вже у гімназії І. Франко виявляє великий інтерес до світової літератури, читання якої дозволяло йому пізнавати життя народів, їх звичаї, традиції. У списку позашкільної літератури, прочитаної ним в Дрогобичі, значаться твори Шекспіра, Гете, Шіллера, Міцкевича, Гейне, Діккенса, Гюго, Дюма, Сервантеса, Котляревського, Шевченка, Марка Вовчка і багатьох інших українських і зарубіжних письменників.

¹ «Kuryer Lwowski» № 12, 1893.

² Див. І. Франко, Твори, т. I, стор. 407.

Вперше відчутно зіткнувся І. Франко з національним питанням у Львівському університеті, куди вступив після закінчення гімназії у 1875 році. В університеті тоді були студентські товариства — москвофільський «Академічний кружок» і народовський «Дружній лихвар», між якими велись гострі національні суперечки. І. Франко не відразу зміг зорієнтуватись в цих суперечках і твердо стати на революційно-демократичний шлях в поглядах на національне питання. Пізніше він писав у листі-автобіографії до М. Драгоманова (26 квітня 1890 р.): «Прийшовши до Львова, до «Акад. кружка», я опинився раптом серед спорів язикових та національних, котрі для мене були досі майже зовсім чужі і незрозумілі, то й, очевидно, не міг у них найти ладу і хитався довго то на цей, то на той бік»¹.

Вирішальну роль у формуванні національних поглядів письменника відіграла російська революційно-демократична думка.

У Дрогобичі І. Франку вдалося прочитати з російської літератури лише томик поезій Хом'якова. У Львові для ознайомлення з російською літературою були набагато кращі можливості. В 70-х роках Львів був одним із пунктів, через який здійснювалася пересилка нелегальної літератури із Заходу в Росію. Тут часто зупинялись російські емігранти, з якими М. Павлик і І. Франко встановлюють тісні зв'язки. Емігранти привозили з собою видання російських прогресивних письменників. Це й дало змогу І. Франку вже в перші роки перебування у Львові не тільки ознайомитись, а й глибоко вивчити «коштовні зерна» передової російської літератури, зокрема твори революційних демократів, — Герцена, Белінського, Чернишевського, Добролюбова. Особливо сильне враження на нього справили твори М. Чернишевського, передусім роман «Що робити?».

Ідеї Чернишевського, як відзначив пізніше І. Франко, мали значний вплив на певну частину галицько-руської молоді 70-х років. До цієї молоді письменник зараховував і себе. У 1861 році у Львові, в польському журналі «Przegląd powszechny» була опублікована стаття Чернишевського «Національна безтактність». Вона мала вели-

¹ І. Франко, Твори, т. I, стор. 14.

ке значення для формування світогляду І. Франка, зокрема його національних поглядів.

У статті «Національна безтактність» Чернишевський затаврував газету «Слово» — орган галицьких «москвофілів» — за розпалювання ворожнечі між українським і польським населенням Галичини. Видатний російський революціонер-демократ показав, що українські і польські трудящі мають однакову долю, тому їм треба об'єднатись для боротьби проти спільних ворогів — австрійської монархії і польської та української буржуазії. «Малоруський і польський пан, — писав він, — стоять на одній стороні, мають однакові інтереси; малоруський селянин і польський селянин мають цілком однакову долю... Від польського селянина польський пан вимагав ніскільки не менше, ніж від малоруського селянина»¹. Чернишевський розкрив класову основу так званої «галицької суперечки». Він показав, що недовір'я у відносинах між українцями і поляками виникло не з національних чи релігійних відмінностей, а мало своєю основою класові відносини. «Більшість поміщиків там (в Галичині.—С. В.)— поляки, тому недовір'я простолюдинів до поляків — просто недовір'я до поміщиків»².

Стаття «Національна безтактність» допомогла І. Франкові зорієнтуватись у суті національного питання, побачити класовий, соціальний характер національних суперечностей у Галичині.

Велике значення у формуванні й розвитку світогляду І. Франка мали праці К. Маркса і Ф. Енгельса. Ще до першого свого арешту в 1877 році письменник був обізнаний з «Капіталом» Маркса. Дещо пізніше він вивчає праці Енгельса «Анти-Дюрінг», «Становище робітничого класу в Англії», «Людвіг Фейєрбах і кінець класичної німецької філософії», геніальний твір основоположників наукового комунізму «Маніфест Комуністичної партії».

Праці Маркса і Енгельса дозволили І. Франку сприйняти окремі ідеї соціалізму, остаточно закріпити свій революційно-демократичний світогляд, зокрема погляди на національне питання. На це письменник сам вказував у своїй промові на зборах радикального товариства «Народна воля» у 1893 році в Коломиї «...Соціалізм перший

¹ М. Чернишевський, Літературно-критичні статті, Держлітвидав УРСР, К., 1951, стор. 290.

² Там же.

дав нам (мав на увазі себе і М. Павлика. — С. В.) міцні основи для нашого народолюбства»¹.

Соціальне і національне визволення трудящих Галичини І. Франко пов'язував з соціалізмом, який, на його думку, усуне експлуатацію людини людиною, національний гніт, війни, забезпечить народам вільний розвиток. Щоб відвернути народні маси від соціалістичних ідей, противники соціалізму намагались доказати, нібито соціалізм суперечить національному розвитку народів, заперечує націю, почуття патріотизму тощо. Спираючись на вчення основоположників марксизму, І. Франко доводив, що саме соціалізм відкриває необмежені можливості розквіту кожної нації, гарантуючи всім народам свободу і рівність. «...Розвиток кожної народності, дійсно гарний і вільний, може настати тільки при соціалістичному ладі, бо цей лад найвільніший і забезпечує народів матеріальне існування»², — писав він у праці «Катехізм економічного соціалізму» (1878 р.). Цю ж думку письменник розвиває також у листі до О. Рошкевич від 20 вересня 1878 року, підкреслюючи, що «соціалістичний лад зовсім не противний національному розвитку»³.

З перемогою соціалістичного ладу І. Франко пов'язував також справжню братерську дружбу між народами, вільну від національної ворожнечі. В «Катехізмі економічного соціалізму» він писав: «Ідея соціалізму простує, зрештою, до найщільнішого збратання (федерації) людей із людьми й народів із народами, як вільних із вільними й рівних із рівними, простує тим самим до скасування всякої підлеглості, всякої політичної залежності, всякого поневолення народу народом...»⁴. Можна з повним правом вважати, що таке розуміння І. Франком розв'язання національного питання виходить за рамки революційно-демократичного світогляду, наближається до марксистського вчення про розвиток націй.

У 70-х роках під впливом марксистської теорії І. Франко висуває на перший план робітниче питання, активно включається в робітничий рух. Він популяризує серед робітників вчення наукового соціалізму, веде велику

¹ М. Возняк, З життя і творчості Івана Франка, К., 1955, стор. 21.

² І. Франко, Твори, т. 19, стор. 16.

³ І. Франко, Твори, т. 20, стор. 43.

⁴ І. Франко, Твори, т. 19, стор. 12

роботу як член робітничого комітету, в кінці 1878 року стає редактором газети «Ргаса» — органу львівських робітників. Зусиллями І. Франка «Ргаса» стала бойовим пропагандистом єднання робітників і всіх трудящих. Газета послідовно боролася за рівноправність народів, проти шовінізму і націоналізму.

У своїх статтях в газеті «Ргаса» І. Франко настійно підкреслював, що робітники різних націй і різних країн терплять однаковий гніт, мають, отже, однакову долю, тому інтереси в них спільні. Він роз'яснював, що прагнення одержати якнайбільші прибутки об'єднує капіталістів всіх країн в єдиний союз, тому боротися проти капіталістичної експлуатації необхідно спільними зусиллями. Поодинці, окремими загонами робітники не зможуть ні полегшити свого економічного становища, ні завоювати політичні свободи.

«...Коли бачимо, — писав І. Франко у статті «В справі проекту товариства взаємної допомоги», — як наших братів позбавляють праці, залишаючи без найменшої допомоги, без шматка хліба, коли бачимо, як під різними приводами стараються накласти на нас щораз то тяжчі умови праці, як утискають нас, щоб собі баришів приспоряти, — що, незважаючи на те, що ми сказали, випадає нам робити? Ото нічого іншого, як лише *таємному* союзові всіх капіталістів протиставити *відкритий* союз робітників і старатись *осягнути спільними силами* те, чого розпоршені на одиниці не можемо»¹.

Іван Франко глибоко розумів, що для об'єднання трудящих в боротьбі проти капіталізму потрібно виховувати і зміцнювати у них почуття солідарності, розуміння своїх спільних цілей і завдань. У статті «Солідарності!» письменник закликав трудящих Галичини до єднання в боротьбі за спільні інтереси, до солідарності. А «солідарність трудящих класів, — підкреслював він, — є першим шаблем до поліпшення їх долі, а якщо хоч на крок наближує до неї — наближує тим самим і великий день їх визволення від визиску і темноти»².

Одним із засобів зміцнення солідарності між трудящими масами І. Франко вважав взаємопізнання їх умов життя і боротьби, пізнання взаємних потреб і прагнень. Це, на його думку, дасть трудящим змогу краще порозу-

¹ «Ргаса» № 10, 1879.

² «Ргаса» № 1, 1879.

мітисся між собою, дійти до спільної думки. З цією метою письменник закликав робітників Галичини знайомитись з досягненнями революційних рухів в Західній Європі, бо ці рухи «в головних рисах покажуть товаришам боротьбу за краще існування, яку здавна ведуть наші брати — робітники на Заході»¹. «Prasa» систематично друкувала матеріали про становище робітничого класу, страйкову боротьбу в Росії, Франції, Німеччині, США, Англії та інших країнах. Ці матеріали, ряд яких належить перу І. Франка, сприяли активізації робітничого руху в Галичині, виховували трудящих в дусі інтернаціоналізму, були гострою зброєю в боротьбі з буржуазним націоналізмом і шовінізмом.

У 1880 році І. Франко разом з громадськими діячами того часу — Б. Червенським і Л. Інлендером склав «Програму галицьких соціалістів». Важливе місце в ній посідало національне питання. «Програма» рішуче засудила політику розпалювання панівними класами національної ворожнечі. «Не визнаємо антагонізмів ні расових, ні національних...»², — писали її автори. Політиці національної ворожнечі «Програма» протиставила принцип інтернаціоналізму, дружби трудящих всіх націй. Необхідність цієї дружби, відзначалось в «Програмі галицьких соціалістів», витікає з життєвих потреб, із спільності інтересів працюючих мас. «Ворог пролетаріату всюди є той самий, отже, перемогти можна його тільки спільними силами. Ця думка знайшла вираження у заснуванні «Міжнародного Товариства Робітників», її логічність була доведена Марксом і Енгельсом у 1848 р. ще в «Комуністичному Маніфесті», який закінчується закликом «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!»³.

Пізніше І. Франко розвинув це положення «Програми» у своїй праці «Що таке поступ?», підкреслюючи, що «верстви робочі, поневолені і покривджені» мають однакові інтереси — «скинути з себе віковичне ярмо неволі та визиску», тому вони «не мають причини ворогувати ані воювати між собою»⁴.

Глибоко розуміючи необхідність об'єднання трудящих всіх націй для боротьби проти спільних ворогів, Іван

¹ «Prasa», № 2, 1879.

² «Program socialistów galicyjskich», стор. 12.

³ Там же, стор. 7.

⁴ І. Франко, «Що таке поступ?», Коломия, 1903, стор. 143—144.

Франко докладав багато зусиль до створення інтернаціональної партії в Галичині. Так, в статті «Чи ми хоч тепер прокинемось?» він підкреслював, що інтереси боротьби трудящих вимагають організації партії, «до котрої би із застереженням і забезпеченням всіх відрубних національних інтересів, а для спільної боротьби в ділах правно-політичних і суспільних мусіли б приступити всі робучі люди і з русинів, і з поляків, і з євреїв, і з німців, замешкуючих Східну Галичину»¹. Така партія, на думку І. Франка, сприяла б розгортанню класової боротьби, створила б єдиний фронт всіх революційних сил для повалення капіталістичного ладу.

Однак І. Франко не обмежувався лише необхідністю згуртування трудящих в межах Галичини. Він вважав, що західноукраїнський народ повинен йти рука в руку із сусідніми, зокрема слов'янськими, народами.

Видатний український революціонер-демократ був щирим другом всіх пригноблених народів. Завжди і всюди він виявляв велику повагу і співчуття до трудящих всіх націй, які терпіли соціальний і національний гніт. В той же час він непримиренно боровся з шовінізмом і націоналізмом, із спробами принизити гідність окремих народів.

У 1887 році в статті «Семітизм і антисемітизм у Галичині» він різко виступив як проти єврейського націоналізму, так і проти антисемітизму, який розпалювали галицькі реакціонери. Якщо українські буржуазні націоналісти намагались довести, нібито всі євреї є експлуаторами, то І. Франко показував, що, крім єврейської буржуазії, є євреї-пролетарі, з якими повинні єднатися трудящі інших націй. Образи трудящих євреїв він дуже тепло змалював в своїх творах «На дні», «Сурка», «Жидівські мелодії», «До світла» та інших.

З такою ж повагою І. Франко ставився і до німців, угорців, поляків, чехів, румунів, сербів і інших народів. У відозві «І ми в Європі», написаній у 1896 році спільно з прогресивним українським діячем В. Гнатюком, письменник-інтернаціоналіст висловив почуття щирої поваги до угорського народу: «Ми не вороги мадьярської нації. Ми високо цінімо її енергію в боротьбі за свої права, її героїство в тяжких для неї хвилях; ми шануємо її за-

¹ «Світ» № 18—19, 1882, стор. 331.

служених мужів, її талановитих писателів, поетів і політиків, бо знаємо, що вони ніколи не були ворогами слабих, гнобителями пригноблених, не були прихильниками здирства, отемнювання і деморалізації...»¹.

Великого значення в справі зміцнення дружби народів І. Франко надавав літературі. Великий Каменяр дотримувався тієї думки, що обмін досягненнями в галузі літератури сприяє ослабленню національного недовір'я, зміцнює зв'язки між народами, є важливим засобом інтернаціонального виховання трудящих. Він добре розумів суспільне значення художньої літератури, її вплив на пробудження національної самосвідомості народів. Кожний справжній письменник, на його думку, правдиво змальовуючи життя свого народу, виражає думи і сподівання всіх народів. Створені в літературі реалістичні національні характери набирають загальнолюдського значення.

В статті «Інтернаціоналізм і націоналізм в сучасних літературах» І. Франко писав: «Кожний чільний сучасний письменник — чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи скандинавець — являється неначе дерево, що своїм корінням впливається якмога глибше і міцніше в свій рідний, національний ґрунт, намагається віссати в себе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань»².

Це глибоке розуміння інтернаціонального значення літератури і обумовило титанічну працю І. Франка по пропаганді кращих творів світової літератури серед трудящих мас. Можна без перебільшення сказати, що поза увагою українського революціонера-демократа не залишався жодний видатний письменник світу, жодний значний твір світової літератури. Індійська «Мохабхарата» і «Божественна комедія» Данте, драми Шекспіра і повісті Золя, «Фауст» Гете і «Що робити?» Чернишевського, «Пан Тадеуш» Міцкевича і «Мертві душі» Гоголя — це тільки невеликий перелік творів, про які І. Франко писав наукові розвідки, статті, рецензії, замітки.

Матеріали про літературне і наукове життя за кордо-

¹ «Життя і слово», т. V, кн. I, 1896, стор. 8.

² І. Франко, Твори, т. 18, стор. 505.

ном І. Франко друкував в багатьох газетах і журналах, що виходили в Галичині, передусім в тих, які сам редагував чи в них співробітничав, — «Народ», «Kurjer Lwow-ski», «Світ», «Життя і слово», «Літературно-науковий вісник» та ін. В журналі «Життя і слово» він дав огляд видань польської, німецької та інших літератур. Бажаючи познайомити широкі кола читачів Галичини з найголовнішими французькими виданнями, він звернувся до Ф. Вовка — українського діяча, що перебував тоді у Франції, з проханням зробити огляд цих видань, рекомендуючи звернути особливу увагу на такі матеріали, що мали інтернаціональний вплив на сучасну літературу. Плануючи те чи інше видання газети чи журналу, письменник завжди ставив перед ним як одне із завдань знайомлення західноукраїнських трудящих з досягненнями в розвитку культури інших народів. Так, у проспекті журналу «Братство» (1885 р.) він зазначав, що поряд з матеріалами про життя українського народу в журналі друкуватимуться «студії про наших близьких і дальших сусідів, як-то: великоросів, білорусів, поляків, словаків та чехів, мадярів, румунів, грузинів і євреїв, про їх життя духовне, політичне і літературне, про їх побит економічний і розвій народний»¹. Одночасно на сторінках зарубіжної преси (російської, польської, чеської, німецької та іншої) І. Франко широко популяризував українську літературу і мистецтво.

Пропагуючи кращі здобутки світової літератури серед трудящих Галичини, І. Франко завжди наголошував на їх значенні для народів усього світу. Так, відзначаючи історичну цінність трагедії Гете «Фауст», він підкреслював, що вона не втратила свого значення і для сучасності, бо показує, що справжнє щастя — в боротьбі за «ущасливлення других». «Ся велика правда, котрою завершується «Фауст», — писав він, — надає тому творові ще й тепер, у наш вік, живу революційну силу»². Аналізуючи драму Шіллера «Вільгельм Тель», І. Франко зазначав, що вона «вповні і в найкращім значенню сучасна, сучасна не тільки для Німеччини доби наполеонської, але сучасна для кожного часу і кожного народу, що стогне під чужим політичним і суспільним гнітом і бажає

¹ Архів І. Франка, № 1615.

² І. Франко, Твори, т. 18, стор. 406.

з-під нього вибитись на волю»¹. Не важко помітити, що ці думки великого Каменяра не втратили своєї актуальності і тепер, коли ще в окремих країнах народ зазнає жорстокого колоніального поневолення, коли імперіалістична буржуазія душить політичні права і свободу народів.

Іван Франко вніс значний вклад у боротьбу за реалізм і народність світової літератури. Він нищівно викривав теорії «чистого мистецтва», всілякі прояви шовінізму, націоналізму в творах письменників. Зокрема, вів вперту боротьбу проти декадентства в західноєвропейських літературах. В статті «Доповіді Міріама» І. Франко висміяв бельгійських декадентів, які проголосили, що мистецтво повинно бути виявом власного «я», тобто містичних, таємничих переживань автора, не повинно відображати життя. Декаденти проповідували безідейність, формалізм, крайній індивідуалізм, космополітизм, відмову від суспільного значення літератури. І, що найголовніше, як зазначає І. Франко, вони зневажливо ставились до трудящих мас, їх інтересів, не хотіли бачити «суспільство робітниче», яке «в твердій і упертій боротьбі за існування і за задоволення своїх потреб крокує до майбутнього»².

Виступи І. Франка проти західноєвропейських декадентів є яскравим свідченням піклування українського письменника-революціонера про розвиток літератур інших народів, виявом його інтернаціоналізму. Вони, ці виступи, є гострою зброєю в боротьбі прогресивної літератури і мистецтва проти реакційних ідей в сучасній буржуазній культурі.

Великі завдання в справі зміцнення дружби між народами ставив І. Франко перед історією літератури. В статті «До історії чесько-руських взаємин» (1901 р.) він писав: «Одна з найцікавіших сторінок новочасної історії літератури — це вияснення міжнародних духовних взаємин між народами, про яких політичні взаємини історія не знає нічого або майже нічого. Як римська або грецька монета, знайдена на далекій півночі свідчить про забуті торговельні чи політичні зносини, так заховані в устах народа або в скарбівні народного письменства пісні, оповідання та принагідні спомини кидають світло на

¹ І. Франко, Твори, т. 18, стор. 413.

² Там же, стор. 232.

духові взаємини, яких повного образу не знаємо, але про які мусимо собі відтворювати бодай часткове поняття, власне, з тих уриваних, на протязі многих віків розкиданих звісток»¹. З властивою йому працьовитістю та ентузіазмом письменник збирав і вивчав літературні пам'ятки минулого і сучасного, усну і писемну народну творчість, які давали матеріал до розкриття політичних і культурних зв'язків між народами. Досліджуючи, зокрема, «Слово о полку Игореве» і встановивши, що ще в XII ст. Русь відвідали чехи, він робить висновок про багатотисячолітні традиції дружби східнослов'янських народів з чеським народом. І. Франко вивчав взаємозв'язки української і польської літератур, зокрема діяльність так званої «української школи» в польській літературі, висловлювання німецької преси про українську літературу тощо. До роботи над дослідженням економічних, політичних і культурних зв'язків між народами письменник всемірно захоплювався істориків, економістів, літераторів, передусім молодь.

Розуміння необхідності взаємопізнання та зближення народів для спільної боротьби проти поневолювачів визначило діяльність І. Франка як перекладача творів світової літератури на українську мову. Цю роботу він вважав своїм інтернаціональним обов'язком. Прагнучи ознайомити широкі верстви трудящих Галичини з культурним надбанням народів світу, письменник зробив дуже багато перекладів з російської, слов'янських, західноєвропейських, античних та інших літератур. Тут і твори Пушкіна, Гоголя, Гомера, Софокла, Вергілія, Данте, Шекспіра, Байрона, Міцкевича, Гюго, і російські билини, і сербські епічні поеми, і «Пісня про Нібелунгів», і індійський епос і ін. Як справедливо відзначав академік О. Білецький, І. Франко своєю діяльністю перекладача «розбирав стіну національної обмеженості»².

Великого значення надавав І. Франко також перекладачам творів української літератури на іноземні мови, вбачаючи в цьому важливий фактор зміцнення дружби українського народу з іншими народами. У 1904 р. в листі до відомого перекладача творів українських письменників на угорську мову Ю. Жаткевича він писав, що його перекла-

¹ «Slovánský přehled», № 4, 1901.

² Зб. «Слово про Великого Каменяра», т. I, К., 1956, стор. 496.

дацьку діяльність вважає «дуже важливою для витворення між сусідніми, а так глибоко одна від одної розрізаними націями (тобто українською і угорською. — С. В.) чистої атмосфери духовного розуміння і зближення...»¹.

Таким чином, Іван Франко у всій своїй діяльності письменника, вченого, громадського діяча був інтернаціоналістом, прокладав народам шлях до зближення і порозуміння.

Проте необхідно підкреслити, що у вирішенні національного питання І. Франко іноді виявляв певну непослідовність. Складність суспільно-політичних умов Галичини позначилась на його світогляді. У нього були окремі зриви, елементи національної обмеженості. Все ж фактом лишається те, що письменник протягом усього свого життя був палким поборником дружби народів, патріотом-інтернаціоналістом. Він твердо вірив, що єднання всіх трудящих є запорукою їх успіхів в боротьбі за соціальне і національне визволення.

ПОГЛЯДИ НА ЄДНАННЯ З РОСІЙСЬКИМ НАРОДОМ

У 1905 році Іван Франко звернувся до прогресивної української молоді із статтею «Щирість тону і щирість переконань». Відкидаючи брехливі твердження шовіністів з москвофільського табору, нібито українці Галичини ставляться з ненавистю до всього російського, письменник на весь голос заявив:

«Не вірте, молоді русофіли, своїм духовним батькам д. Мончаловському та д-ру Дудикевичу... що ми, галицькі українці, тим тільки й дишемо й живемо, що «ненавистю ко всему руському». Не вірте їм у тім пункті, бо се свідомо брехня. *Ми всі русофіли*, чуєте, повторяю ще раз: *ми всі русофіли*. Ми любимо великоруський народ і бажаємо йому всякого добра, любимо і виучуємо його мову і читаємо в тій мові певно не менше, а може й більше від вас... І російських письменників, великих світочів у духовнім царстві, ми знаємо й любимо.... Ми чуємо себе солідарними з найкращими синами російського народу, і се міцна, тривка і світла основа нашого русофільства»².

¹ Архів І. Франка, № 1079.

² І. Франко, Твори, т. 16, стор. 354.

Ці хвилюючі слова на захист глибокого почуття любові й поваги українського народу до братнього російського народу якнайповніше розкривають інтернаціоналізм великого Каменяра, борця за дружбу двох народів-братів.

Дружба російського і українського народів, таких близьких своєю мовою, культурою, характером, історичною долею, має багатовікові традиції. Вона склалась ще на зорі їхньої історії, міцніла в боротьбі проти іноземних поневолювачів і внутрішніх ворогів, гартувалася в горнілі революційних битв. Великим історичним актом — Переяславською Радою у 1654 році — Україна навіки з'єднала свою долю з Росією.

Кращі сини українського народу високо несли прапор російсько-української дружби. Через усе життя проніс його і гарячий поборник єднання російського і українського народів І. Франко.

Палке прагнення письменника-революціонера до зміцнення віковичної дружби двох братніх народів впливало у нього з гарячої любові до свого народу, глибокого розуміння його корінних інтересів. А ці інтереси українського народу базувалися на найголовнішому — на міцній дружбі з російським народом.

Українські буржуазні націоналісти в угоду австро-угорським правителям вдавалися до найогидніших засобів, щоб розірвати узи братерської дружби між російським і українським народами. Вони зводили брехню на російський народ і його культуру, фальсифікували історію російсько-українських відносин. Свою зрадницьку політику вони намагались виправдати «теоріями» «безбуржуазності» української нації, «відрубності» української культури від культури російського народу.

І. Франко рішуче викривав ці буржуазно-націоналістичні твердження. Він завжди підкреслював, що багатовікові економічні, політичні і культурні зв'язки України з Росією відповідали корінним інтересам і прагненням як російського, так і українського народів, що в їх єднанні — сила і нездоланність українського народу. Письменник розумів, що, не дивлячись на пригноблення українського народу російським царизмом, перебування основної частини України в складі Росії мало прогресивне значення щодо економічного і політичного розвитку краю. Зокрема, позитивно на житті України позначився розви-

ток торговельних і культурних відносин Росії з країнами Західної Європи в XVII ст. і вихід її на широку міжнародну арену на початку XVIII ст. Ці історичні процеси сприяли тому, що українська інтелігенція, як відзначає І. Франко, «набирала... європейської освіти і європейських поступових ідей»¹.

Всупереч українським буржуазним націоналістам, які намагалися орієнтувати український народ і його культуру на буржуазний Захід, зокрема на Австро-Угорщину, як нібито притягальний центр всіх слов'ян, І. Франко доводив, що насправді український народ тягнеться до Росії, що не з Австрії, а з Росії йдуть в Галичину найпрогресивніші ідеї. Письменник глибоко усвідомлював велике значення російської культури та її революційних ідей для суспільно-політичного розвитку України, в тому числі її західних земель. В статті «Зміна системи» він писав: «...Ми не забуваємо і не сміємо забувати, що головна сила, головне ядро нашого народу є в Росії, що там постали і працювали та й працюють найбільші таланти нашого письменства, найкращі робітники нашої науки, що там, а не в Австрії, помімо всяких тисків, виросло найкраще з усього, чим може нині повеличитися наша духовна скарбниця»².

Російський народ, зазначав І. Франко, створив могутню державу, «до котрої так чи інакше звертаються очі усїєї Слов'янщини», а також духовне, літературне і наукове життя, «котре також тисячними потоками ненастанно впливає і на Україну і на нас»³.

Іван Франко рішуче відкинув намагання українських буржуазних націоналістів ототожнити російський народ і його культуру з російським самодержавством, чиновниками і жандармами і перенести ненависть українського народу до російського царату на весь російський народ. Видатний революціонер-демократ не раз заявляв, що демократична Росія не могла мати і не мала нічого спільного з реакційною політикою царизму, і вчив відрізнити російську революційну думку від офіційної ідеології царського уряду.

Крім Росії Мещерського, Суворіна і Каткова, цих реакціонерів, душителів прогресу, відзначав І. Франко, є

¹ «Життя і слово», т. IV, 1895, стор. 473.

² «Життя і слово», т. V, 1896, стор. 166.

³ І. Франко, Твори, т. 16, стор. 139.

Росія Тургенева, Салтикова, Чернишевського, Добролюбова, Писарева, і саме з цією Росією єднається український народ.

З'ясовуючи протилежність між російським царизмом і російською культурою, він писав у статті «Література, її завдання і найважливі ціхи»: «Розуміється, держава московська, її жандарми та чиновники і їх гніт на всяку свободну думку — одно діло, а література російська з Гоголями, Белінськими, Тургенєвими, Добролюбовими, Писарєвими, Щаповими, Решетниковими та Некрасовими — зовсім друге діло»¹.

Передова Росія — центр культурного життя слов'янських народів — завжди притягала увагу І. Франка. «Взагалі мене ще в гімназії тягло на Схід». — згадував пізніше письменник. Все життя він мріяв побувати у Москві і Петербурзі, глибше пізнати російський народ і його культуру. Із захопленням він читав твори Льва Толстого, Тургенева, Герцена, Чернишевського, Некрасова та інших російських письменників. Коли в 1877 році письменника заарештували, то як речові докази поліція забрала байки Крилова, твори Пом'яловського, «Признаки времени» Салтикова-Щедріна, «Былое и думы» Герцена, повісті Писемського, «Свои люди, сочтемся» Островського, окремі книги «Вестника Европы», «Отечественных записок», «Знания». Це свідчить, що вже двадцятилітній І. Франко був добре обізнаний з кращими творами російської класичної літератури.

Прогресивна російська література приваблювала І. Франка своїм реалізмом, справжнім демократизмом, гарячим співчуттям до всіх пригноблених і скривджених, нещадною критикою соціальної несправедливості. «Коли твори літератур європейських, — писав він у статті «Формальний і реальний націоналізм», — нам *подобались*, порушували наш смак *естетичний і нашу фантазію*, то твори росіян *мучили нас*, порушували наше *сумління*, будили в нас *чоловіка*, будили *любов до бідних та покривджених*»².

І. Франку належить велика заслуга в популяризації передової російської літератури в Західній Україні. Він переклав на українську мову чимало творів Пушкіна, Некрасова, Гоголя, Салтикова-Щедріна, Чернишевського,

¹ І. Франко, Твори, т. 16, стор. 8.

² Там же, стор. 139.

написав ряд публіцистичних статей, літературно-критичних праць, рецензій, розвідок про російську літературу.

Російські революціонери-демократи, російська прогресивна література мали благотворний вплив на літературну й громадську діяльність Івана Франка. Філософські й економічні твори Герцена і Чернишевського допомогли йому глибше зрозуміти суспільно-політичні відносини Галичини. У своїх економічних дослідженнях, зокрема в праці «Основи суспільної економії», український революціонер-демократ дуже часто посилається на Чернишевського. В значній мірі під впливом Белінського, Добролюбова і особливо Чернишевського сформувались його естетичні погляди.

Твори Пушкіна, Гоголя, Тургенева, Салтикова-Щедрина, Льва Толстого, Некрасова допомогли письменникові стати на шлях критичного реалізму. Якщо його ранній повісті «Петрії і Довбушуки», написаній під певним впливом фантастичних творів Гофмана, властива романтична фантастика, то вже збірка «Галицькі образки» відзначається глибоким зображенням реальної дійсності, змалюванням життя простого народу. Оповідання до цієї збірки І. Франко почав писати, як це він сам стверджує, «під впливом белетристики великоруської, особливо Льва Толстого і Тургенева»¹.

Найближчим з усіх російських поетів для І. Франка був Некрасов. Обоє поетів єднала гаряча любов до трудового народу і ненависть до його ворогів. Через усю творчість І. Франка червоною стрічкою проходить тема батьківщини, так само, як вона проходить і через усю творчість Некрасова. Обидва поети оспівували у своїх віршах пригноблений, знедолений народ і кликали його до боротьби проти гнобителів.

Глибока солідарність, ідейна і творча близькість зв'язували Івана Франка з великим російським письменником Максимом Горьким.

Творчість Горького була дуже популярною у Галичині. Твори письменника перекладались на українську мову, публікувались в західноукраїнській періодичній пресі, виходили окремими виданнями, ставились на сцені у Львові, Чернівцях, Коломиї та інших містах Галичини і Буковини. Вони надавали великої підтримки революційно-демократичним силам західноукраїнського народу в його

¹ І. Франко, Твори, т. I, стор. 23—24.

боротьбі з австрійською монархією, буржуазно-націоналістичною реакцією.

І. Франко уважно слідкував за творчістю Горького і популяризував її серед трудящих Галичини. Зокрема, завдяки його зусиллям західноукраїнська громадськість познайомилася з кращими творами видатного пролетарського письменника: його «Піснею про буревісника», оповіданнями «Челкаш», «Макар Чудра», «Двадцять шість і одна», п'єсою «На дні».

Розуміючи велич Максима Горького як одного із кращих синів великого російського народу, І. Франко сміливо виступив проти переслідування письменника царським самодержавством. Коли взимку 1905 року Горький був ув'язнений у Петропавловську фортецю за свою відозву до повсталих солдатів, І. Франко виступив з полум'яною статтею «Максим Горький», в якій виразив рішучий протест проти цього злочинного акту царського уряду. Він писав, що «очі всього цивілізованого світу звернені тепер на російську столицю», де в одній із тюрем «сидить и мучиться знов один із світочів російського народу, одна з оздоб російського письменства — Максим Горький». Смерть Горького, відзначає письменник, «була би, може, тою іскрою, що запалює велику пожежу народного бунту»¹.

І. Франко був тісно зв'язаний з російським визвольним рухом. Він допомагав транспортувати в Росію нелегальну літературу, а також доклав багато зусиль для популяризації в Галичині ідей російської соціал-демократії. В журналі «Життя і слово» він завів спеціальну рубрику «Вісті з Росії», в якій систематично і ґрунтовно інформував читачів про страйки робітників у Москві, Самарі, Орлі, Мінську, Києві та інших містах, про діяльність ленінського петербурзького «Союзу боротьби за визволення робітничого класу».

Глибоко розуміючи, що запорукою кращого майбутнього українського народу є його дружба з російським народом, І. Франко закликав трудящих всіляко підтримувати революційний рух в Росії. «Служіння справі свободи в Росії, — писав він у статті «З Росії і для Росії», — ми вважаємо своїм прямим обов'язком, як русько-українських патріотів і радикалів, тому що, за нашим глибоким переконанням, свобода і успішний національний і культурний розвиток нашої русько-української нації прямо

¹ І. Франко, Твори, т. 18, стор. 106—107.

залежні і нерозривно зв'язані з свободою і прогресом всієї останньої Росії»¹.

З російським визвольним рухом, з дружбою українського народу з братнім російським народом Іван Франко пов'язував воз'єднання всіх українських земель в єдиній вільній українській державі.

В багатьох творах І. Франко доводив, що тяжке економічне і політичне становище західноукраїнських трудящих пояснюється насамперед відірваністю Галичини і Буковини від основної частини України. Роз'єднаність українських земель він вважав великим нещастям українського народу. Тому палко прагнув, «щоб упав кордон між Галичиною і Україною»².

Життєву необхідність об'єднання українського народу і його земель великий Каменярь виводив передусім із закономірностей економічного і політичного розвитку суспільства. В 1882 році у статті «Нова проба суспільно-політичної організації Росії» він зазначав, що «народ — се організм; слабкість одної часті потягає за собою неміч і всієї прочіх частей», тому нормальний розвиток народу вимагає «тісної, органічної єдності цілої нації»³. Слабкість економічного і культурного розвитку українського народу письменник пояснював саме тим, що він віками був роз'єднаний і пошматований.

У статті «Теперішня хвиля і русини» (1883 р.) І. Франко цілком конкретно писав, що тільки єдність українського народу може забезпечити розвиток його матеріальних і духовних сил: «Найтяжча рана, котра тепер обезсилює нас тут в Галичині, — се розчвертування нашої землі і нашого народу і цілковита відірваність наша від величезної маси братів наших за кордоном. Чи ся рана не може бути загоєна? Раз тільки *лиш ослабни* розділяючий нас кордон, і ми зовсім іншими очима змогли б глядіти на світ і на людей, тоді ми сміло змогли б вважатися *народом*, великим і свідомим своєї сили організмом. А чи великої ж на тоє треба бурі?»⁴.

Вже в цей період, у 80-х роках, І. Франко вважав, що така буря, яка привела б до ліквідації кордону між Гали-

¹ «Народ», № 2, Додаток, Львів, 1892, стор. 1.

² Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом, т. III, Чернівці, 1910, стор. 335.

³ Архів І. Франка, ф. 3, № 1617.

⁴ «Діло» № 110, від 29 вересня 1883.

чиною і Східною Україною, насувається і що допомогу галичанам в цьому подасть братній російський народ. Видатний революціонер-демократ твердо вірив, що російський народ допоможе західноукраїнським трудящим визволитись з-під гніту австрійських і польських поневолювачів і воз'єднатись з усім українським народом. Ця віра відображала сподівання всього трудового народу Західної України.

У 1882 році у зв'язку з напруженою міжнародною обстановкою по Галичині рознеслись чутки про можливість війни між Австрією і Росією і приходу сюди російських військ. Разом з цими чутками оживали і зростали надії галичан на близьке визволення з-під чужоземного гніту і воз'єднання їх із своїми єдинокровними братами з-за Збруча. Про ці сподівання народу І. Франко розповів у кореспонденції «Мрії і надії українського народу в Галичині», яка була опублікована в женецькій газеті «Вольное слово» у 1883 році. В ній він писав: «З давніх літ прихід «москаля» до Галичини в поняттю нашого народу нерозривно в'яжеться з надіями на найважливіші аграрні і суспільні реформи... Ось вам моя розмова з деякими мужиками о тім ділі:

Що там нового пишуть? Буде москаль з нашим битися? — питають мене. Розказую, що знаю. — Так, так, без того не обійдеться, — кажуть. Коли вже так наладився, то, певно, не даремне. — Ну, а як наш його переможе? — закидаю я. — Хто? Наш москаля?! — скрикують мужики. — А що ви говорите? Де ж то може бути, щоб наш його перемиг? Та ту скоро би що до чого, то не лиш всі вояки з наших, а і усі громади до москаля перейдуть. Хіба би хто дурний був, щоби за німцем стояв!»¹.

Немає сумніву, що саме під впливом настроїв і надій народу на недалеке визволення і воз'єднання в єдиній сім'ї написані такі поетичні твори І. Франка, як «Гримить! Благодатна пора наступає», «Гадки на межі», «Розвивайся ти, високий дубе», уривки з поеми «Нове життя» та інші. В цих творах поет заявляв, що «мільйони чекають щасливої зміни» («Гримить! Благодатна пора наступає»), вірячи «в ясний день по ночі горя й мук» («Нове життя»). У вірші «Розвивайся ти, високий дубе» він передбачав,

¹ «За сто літ», книга IV, 1929, стор. 262—263, (архів І. Франка, № 603).

що Україна встане на весь зріст, вільна і щаслива, «одна, нероздільна», а межі, що роз'єднували український народ, щезнуть:

Розпадуться пута вікові,
Тяжкі кайдани.
Непобіджена злими ворогами
Україна встане.
Щезнуть межі, що помежували
Чужі між собою,
Згорне мати до себе всі діти
Теплою рукою.

Через історичні причини надії західноукраїнських трудящих на визволення з-під гніту австро-угорських феодалів і польської шляхти за допомогою російських солдатів-визволителів в недалекому майбутньому не здійснились. В цих умовах І. Франко основну увагу звертає на необхідність зміцнення громадських і культурних зв'язків Галичини із Наддніпряниною, викриття українських і польських буржуазних націоналістів, які чинили цьому шалений опір. В листі до М. Драгоманова від 14 травня 1884 року він підкреслював життєву потребу для галичан мати тісні зв'язки з основною частиною українського народу, бо без таких зв'язків «ми в Галичині не зможемо кріпко стати на ноги і будемо спотикатись та гнутись і морально і бідувати матеріально»¹.

Ще у 1881 році І. Франко мав намір об'єднати кращі літературні сили Галичини і Наддніпрянини, організувавши разом із літератором І. Белеєм журнал «Світ». Проте журнал не мав достатньої підтримки української інтелігенції, літературні сили його були слабкі, тому вже в 1882 році його видання було припинене.

У 1885 і 1886 роках письменник двічі виїжджав на Україну, в Київ, щоб особисто вступити в контакт з українською інтелігенцією і заручитися її підтримкою для видання прогресивного журналу. Київська «Громада» таку підтримку йому обіцяла. Повернувшись до Львова після першої поїздки, І. Франко планує видавати щомісячний літературний і науковий журнал «Братство». Вже сама назва журналу і проект його програми, написаний І. Франком, свідчать про те, що письменник прагнув на його сторінках пропагувати ідею братерської єдності всьо-

¹ М. Возняк, Велетень думки і праці, К., 1958, стор. 175.

го українського народу. В проєкті програми він писав, що важливим завданням журналу є «по всіх частинах і окраїнах нашої землі будити почуття народної єдності, піднімати общеукраїнське народне самопізнання»¹. Однак задуму про видання журналу «Братство» не судилося здійснитись.

Українські буржуазні націоналісти, зраджуючи інтереси народу, всіляко підтримували австрійський уряд. У 1890 році вони проголосили так звану «нову еру» у відносинах з Габсбурзьким престолом: граф Бадені, намісник Галичини, обіцяв їм деякі подачки, а вони — свою лакейську «вірність австрійській державі і пануючій династії». На сторінках своєї газети «Правда» вони вели розгнuzдану пропаганду націоналізму, ненависті до російського народу, всіляко вихваляючи життя українців в Галичині під владою Австро-Угорщини.

І. Франко розвінчав націоналістичну пропаганду про те, що українцям Галичини живеться краще, ніж українцям в Росії. У відповідь на твердження лідерів «народовців» О. Барвінського і Ю. Романчука про «добродійства», які нібито західноукраїнському народові дає цісарський уряд, письменник писав, що насправді Австро-Угорщина по відношенню до Галичини проводить колонізаторську політику, свідомо гальмує її економічний розвиток. «...Австрія нічогосінько суцного для мужика руського не думає зробити, — писав він у листі до М. Драгоманова в жовтні 1892 року, — а тут у Відні дехто прямо говорить, що Австрія і польські пани згори махнули рукою на Галичину, певні, що в разі конфлікту вона пропаща, і стараються тільки як можна більше її експлуатувати»².

Міцним ударом по українських буржуазних націоналістах була надрукована в журналі «Життя і слово» у 1895 році стаття І. Франка «Ukraine irredenta». В ній письменник відзначив, що Австро-Угорщина душила і руйнувала початки промислу і фабрик в Галичині, а український народ, починаючи з 1772 року, за життя під «європейською» Австрією, «беручи загально, не зробив ані кроку наперед в цивілізації, не піднявся до зрозуміння того, хто він і які його інтереси»³.

¹ Архів І. Франка, № 1615.

² І. Франко, Твори, т. 20, стор. 463.

³ «Життя і слово», т. IV, 1895, стор. 473

Іван Франко дав рішучу відсіч буржуазно-націоналістичним вигадкам про «відрубність України від Росії». Він глибоко розумів, що базікання буржуазних націоналістів про «самостійну Україну», відірвану від Росії, вигідне австрійським колонізаторам, які давно прагнули захопити всю Україну.

Вільну, возз'єднану Україну видатний революціонер-демократ завжди мислив в тісному союзі з Росією. «...Термін «політична самостійність» не треба розуміти зараз як цілковитий сепаратизм від Росії, як конечність створення окремої української держави, — писав він у статті «Україна irredenta». Політична самостійність можлива і в зв'язку з Росією, при федеральнім її устрою. До такого устрою пруть власне факти економічного життя»¹. Цю ж думку він висловлює у статті «З Росії і для Росії», у книзі «Русько-українська література».

Цікаво відзначити, що саме в цей час І. Франко пише віршовану драму «Сон князя Святослава». Основна ідея твору — заклик до єдності руських земель: «Най згине, хто кровавить Русь роздором!»². Драма була формою художнього вираження ідеалів І. Франка — боротьби за міцний союз України і Росії.

Із захопленням зустрів великий Каменяр першу російську революцію 1905 року. Наближення краху абсолютизму в Росії він розглядав як важливу запоруку визволення українського народу. Ще напередодні революції у статті «Подуви весни з Росії» (1904 р.) він закликав російський народ до повалення самодержавства, провіщаючи революційну бурю.

У 1905 році І. Франко пише статтю «Одвертий лист до галицько-української молодіжі». Революцію в Росії він називає «весняною добою» народів, яка повинна змести старі порядки не тільки в Росії, але й на Україні. Російська революція, на думку письменника, відкриває можливість «витворити з величезної етнічної маси українського народу — українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя»³, тобто возз'єднати весь український народ та його землі в єдине ціле.

¹ «Життя і слово», т. IV, 1895, стор. 482—483.

² І. Франко, Твори, т. 9, стор. 305.

³ І. Франко, Вибрані суспільно-політичні і філософські твори, Держполітвидав, К., 1956, стор. 446.

Велика віра І. Франка у возз'єднання українського народу могутнім акордом прозвучала в його знаменитому пролозі до поеми «Мойсей», написаному в 1905 році:

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі¹.

Натхнений революційними подіями у Росії, І. Франко висловив тверде переконання, що прийде час, коли східнослов'янські народи — російський, український і білоруський — об'єднуються в єдину сім'ю. «...Коли органічно, від корення розвинуться і процвітуть усі частини великого східнослов'янського племені, коли святотатські руки не будуть підрубувати та нівечити одну часть, аби тим краще буяла друга, — писав він в статті «Щирість тону і щирість переконань», — то тоді зложиться з них цілість і єдність краща, багатша, гармонійніша, ніж се тепер може снитися різним, шовінізмом затуманеним головам»².

Цей час прийшов завдяки Великій Жовтневій соціалістичній революції. В Союзі РСР об'єдналися росіяни, українці, білоруси та інші вільні народи, які живуть єдиною братньою сім'єю.

Вірний ідеалам соціального і національного визволення українського народу, І. Франко до кінця життя був палким пропагандистом дружби українського і російського народів, боровся з українськими буржуазними націоналістами, які, прикриваючись лозунгом «самостійної України», проводили політику на відрив України від Росії. Характерною є оцінка, яку дав письменник контрреволюційному «Союзу визволення України» (СВУ), створеному українськими буржуазними націоналістами в 1914 році у Відні. Він категорично відкинув пропозицію співробітничати у націоналістичних виданнях СВУ, відповівши у листі до В. Дорошенка — одного із організаторів СВУ—в листопаді 1915 року: «Очевидно, ваше розуміння визволення України відмінне від мого, і я поки що не хочу вам влазити в дорогу»³. Ця оцінка СВУ збігається з оцінкою, даною цій націоналістичній організації

¹ І. Франко, Твори, т. 12, стор. 482.

² І. Франко, Твори, т. 16, стор. 355.

³ «Жовтень» № 12, 1955, стор. 76.

В. І. Ленінін¹. В цей же період І. Франко піддає гострій критиці ідеолога українського буржуазного націоналізму М. Грушевського, який прагнув довести «відрубність» України від Росії. Історичні концепції М. Грушевського І. Франко називає фальшивими, антинауковими.

Мрії Івана Франка про вільну, возз'єднану Україну в союзі з Росією здійснились в нашу, радянську епоху. В Союзі РСР, в якому Радянська Україна добровільно об'єдналась з російською та іншими братніми республіками, український народ створив свою суверенну соціалістичну державу, добився возз'єднання всіх своїх земель, успішно будує комунізм. Дружба радянських народів-братів є тим життєдайним джерелом, з якого український народ черпає творчу силу і вічну молодість.

СПІВЕЦЬ ДРУЖБИ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

Іван Франко був палким поборником братерського єднання народів всієї великої слов'янської сім'ї. Продовжуючи славні традиції борців за дружбу слов'янських народів Пушкіна, Герцена, Шевченка, Міцкевича, Коллара, Ботева, Караджіча та інших, він виступав за справжній демократичний союз слов'ян, за їх спільну боротьбу проти поневолення. З властивою йому енергією письменник настійно боровся за здійснення заповітної мрії геніального Шевченка: «Щоб усі слов'яни стали добрими братами»².

Майбутнє слов'янських народів видатний революціонер-демократ бачив лише в їх братньому союзі на основі повної рівноправності і свободи, в союзі, який виключатиме панування одного народу над іншим, гарантуватиме кожному народові право самому вирішувати свою долю. Саме з таких демократичних позицій він розв'язував питання українсько-польських суспільних і культурних взаємин.

Українське населення Галичини з огляду на історичні обставини перебувало в тісних взаємовідносинах з польським народом.

Трудящі обох національностей зазнавали тяжкого соціального гніту з боку австрійського уряду і «своїх» гно-

¹ Див. В. І. Ленін, Твори, т. 35, стор. 136.

² Т. Шевченко. Повна збірка творів, т. I, К., 1949, стор. 232.

бителів. Спільна доля, співжиття на одній землі закономірно викликали у них прагнення до дружнього співробітництва і взаємодопомоги. Однак українські і польські націоналісти чинили шалений опір цим дружнелюбним прагненням, нацьковували один народ проти іншого. Щоб посварити між собою два сусідні народи, українські буржуазні націоналісти фальсифікували історичне минуле, видавали шляхетську загарбницьку політику за політику всього польського народу.

Проте український трудовий народ розумів, що довговікове панування панської Польщі на західноукраїнських землях здійснювалося поза волею польських трудящих. Тому він ніколи не переносив свою ненависть до польських гнобителів на весь польський народ і прагнув до дружби з ним, до усунення елементів взаємного непорозуміння і недовір'я, які віками насаджували панівні класи обох націй.

І. Франко належав до тих видатних діячів минулого, які прокладали шлях до єднання українського і польського народів та їх культур, боролись проти всього, що перешкоджало цьому єднанню.

У ставленні до польського народу великий Каменярь виходив із чіткого розуміння протилежності інтересів трудящих Польщі і польської шляхти, ніколи не змішував польський народ із польськими панами-експлуататорами. Спрямувавши вістря свого пера проти польської шляхти, він з великою повагою ставився до польських трудящих.

З польським народом і його культурою І. Франко був тісно зв'язаний все своє свідоме життя. «Вихований в польських школах, згодований польською літературою нарівні з іншими, — писав він у 1895 році у статті «Дещо про стосунки польсько-руські», — почуваю себе зв'язаним спільними вузлами з польською суспільністю так, що розірвання їх обійшлося би мені дорого»¹. Ще в дитинстві І. Франко навчився читати і писати польською мовою. Навчаючись у Дрогобицькій гімназії, він поряд з творами українських письменників із захопленням читає твори кращих представників польської літератури — Міцкевича, Словацького, Красицького, Красинського. Вже в

¹ І. Франко. Вибрані суспільно-політичні і філософські твори, К., 1956, стор. 334.

гімназії молодий поет почав писати вірші, зокрема віршовану драму «Югурта» польською мовою.

З часом зв'язки українського революціонера-демократа з польським народом міцніють. Він бере активну участь у польському робітничому русі, у польській пресі, пише ряд художніх і публіцистичних творів польською мовою.

Розуміючи спільність інтересів українського і польського народів, І. Франко закликав обидва народи до солідарності, братерського співробітництва як рівних з рівними. У вірші «Ляхам», звертаючись до польських трудящих, він закликав:

Братаймося, ляше, та щиро,
Громадою, ділом і миром.
Братаймося, як з рівними рівні,
А не як пани і піддані!
Користі най в'яжуть нас спільні,
А не пересуди погані¹.

Із закликами до дружби і співробітництва українських і польських трудящих І. Франко не раз виступав на народних вічах, в українській і польській пресі. У 1893 році він був запрошений на віче польських селян у Кракові. Згадуючи про свій виступ на вічі, він писав: «Після Нелепи промовив я іменем руської радикальної, мужицької партії, підносячи, що... інтереси мужика руського і польського однакові, і, тільки взявшись разом за руки, обопільні організації мужицькі можуть довести до перемены теперішніх порядків»². Про необхідність співробітництва прогресивних організацій обох народів І. Франко говорив на з'їзді прогресивної слов'янської молоді Австро-Угорщини у Празі в 1891 році, в статтях «Наш погляд на польське питання», «Русько-польське порозуміння», «Де-що про стосунки польсько-руські» та інших.

Виступаючи за єдність українського і польського народів, І. Франко нещадно викривав українських буржуазних націоналістів, які, блокуючись з польською шляхтою, розпалювали ворожнечу між обома народами. Особливо гострі стріли своєї творчості він спрямував проти ідеолога українського буржуазного націоналізму П. Куліша. Своєю брудною писаниною Куліш намагався довести, нібито все історичне минуле українського народу — це

¹ М. Климаєв, Світогляд Івана Франка, К., 1959, стор. 139.

² «Народ» № 22, Львів, 1893.

його споконвічна боротьба проти поляків. В кривавих фарбах він змальовував козацькі війни, завжди підкреслюючи, що козаки завдали великої шкоди полякам. Цією політикою Куліш сіяв національну ворожнечу, перешкоджав єднанню трудящих обох націй.

Щоб вислужитись перед польською шляхтою, Куліш оголосив себе «апостолом польсько-руської згоди». Однак не дружбу між трудящими масами мав на увазі Куліш, а «компроміс» українського народу з польськими панами. Суть цього «компромісу» полягала в тому, щоб українці беззастережно признали «своїми натуральними панами» польську шляхту, відмовились від своєї національної мови і культури і перейняли польську шляхетську культуру. Куліш закликав, щоб «твердий русин із м'якеньким ляхом побратався, делікатної розмови у нього навчався; переймав у побратима побут його панський і покинув свої давні норови простацькі»¹.

Класову суть свого «компромісу з ляхами» Куліш виклав у листі до польського письменника Ю. Крашевського у 1882 році. «Я добре знаю, — писав він, — що нема ніде такої родючої землі для поляка, як руська...»².

Глибоко розуміючи, яку небезпеку для єднання українського і польського народів має намагання Куліша нав'язати українцям «компроміс» з польськими панами, І. Франко дав цьому запроданцеві різку відповідь у статті «Хуторна поезія П. А. Куліша». Письменник показав, що єднання з польськими панами, до якого закликав Куліш, було б «підданням, похиленням шиї в ярмо»³. Прагнучи до дружніх відносин між обома народами, він підкреслював, що під цими відносинами він розуміє «спільне і дружнє порозуміння у великих громадських і загальнолюдських ділах, у великій боротьбі праці і правди з неробством і кривдою...»⁴. Не «компроміс», а «правдиве братерство між свідомими своїх спільних цілей і своїх доріг братами»⁵ — ось до чого закликав І. Франко-інтернаціоналіст.

Серйозною перешкодою на шляху до зміцнення українсько-польських суспільних і культурних відносин

¹ І. Франко, Твори, т. 17, стор. 191.

² «Народ» № 20—21, Львів, 1892, стор. 223.

³ І. Франко, Твори, т. 17, стор. 192.

⁴ Там же, стор. 191.

⁵ Там же, стор. 192.

була польська шовіністична буржуазія з її гаслом — Польща «від моря до моря», тобто відновлення кордонів Польщі 1772 року, коли вона об'єднувала значну частину споконвічних українських і білоруських земель. Ця ідея реставрації «історичної Польщі» з кордонами від Балтійського до Чорного моря, розрахована на загарбання українських земель, вороже настроювала поляків проти українців, сіяла між ними національне недовір'я.

У статтях «Наш погляд на польське питання», «Воскресеніє чи погребеніє?» та інших І. Франко показав, що намагання реставрації Польщі «від моря до моря», не має нічого спільного з інтересами польського народу. «Всяке змагання, — писав він, — котре силується тепер накинути котрій-небудь з тих непольських народностей польщину, чи то яко мову шкільну і урядову, чи то яко латинський обряд, після нашого найглибшого переконання копає гріб самому існуванню польського народу, бо буде мур кривди і ненависті між поляками і їх природними союзниками»¹.

Іван Франко пристрасно і непримиренно боровся проти католицизму, підступних дій Ватикану, який прагнув нав'язати українському народові католицьку віру. Брестська церковна унія, заключена за вказівкою римських пап між православною і католицькою церквою, на думку письменника, принесла українському і польському народам багато лиха, бо сіяла між ними ворожнечу, розбуджувала «ненависть до русинів серед польських селян»². Видатний революціонер-демократ підкреслював, що відколи пам'ятає історія, католицизм завжди був заклятим ворогом слов'ян і приніс їм більше шкоди, ніж кроваві війни з татарами, німцями і мадярами. Католицька церква була ініціатором розпалювання «взаємної незгоди і навіть ненависті між слов'янськими племенами (русинами й поляками, сербами й хорватами)»³. І. Франко закликав обидва народи — український і польський — до спільної боротьби проти католицизму, як свого спільного ворога.

Так своєю невтомною працею на ниві літератури, науки, громадської діяльності І. Франко розчищав українському і польському народам шлях до міцної дружби.

¹ І. Франко, Твори, т. 19, стор. 141.

² Літературно-науковий вісник, т. XXII, 1906, стор. 163.

³ І. Франко, Твори, т. 19, стор. 33.

Великий друг польського народу Іван Франко був тісно зв'язаний з польською літературою, брав безпосередню участь у польському літературному житті. Ним написана ціла низка праць з питань польської літератури, а також чимало художніх творів польською мовою. Письменник популяризував кращі твори польських письменників, захищав їх від нападок реакційної критики. Можна з повним правом сказати, що діяльність І. Франка в галузі польської літератури є однією з найпрекрасніших сторінок в історії українсько-польських культурних взаємин.

Український письменник-революціонер з глибокою пошаною і теплотою ставився до кращих діячів польської літератури. Особливо із захопленням він писав про основоположника нової польської літератури Адама Міцкевича, якого вважав не тільки великим поетом, а й видатним політичним діячем і мислителем. «Адам Міцкевич,— писав І. Франко,— без сумніву найбільший поет польської нації і один з найгеніальніших людей, яких видало людство»¹. В численних статтях про творчість Міцкевича він виступав проти фальсифікаторів спадщини поета, які намагались видати його за співця шляхетської Польщі, завжди наголошував, що Міцкевич — дійсно народний поет, борець за нову, народну Польщу. І. Франку належить ряд перекладів творів польського поета на українську мову, зокрема тих, які були насичені зневагою до деспотизму і любов'ю до поневоленого народу.

З багатьма польськими письменниками і громадськими діячами І. Франкаєднала особиста дружба. З ними він співробітничав у польській пресі, брав участь у революційному русі, листувався. Сюди в першу чергу слід віднести польських письменників Каспровича, Ожешко, Червенського, Спаусти, вчених Бігеляйзена, Брюкнера, Бодуена-де-Куртене та інших.

Тепла дружбаєднала І. Франка і польську письменницю Е. Ожешко. Їх листування, яке тривало з 1886 по 1888 рік,— яскравий документ дружби українського і польського народів. Польська письменниця у 80-х роках почала наполегливо вивчати українську мову і літературу і в своїх листах до І. Франка висловлювала почуття великої поваги до літературних надбань українського народу. В листі від 8 квітня 1886 р. вона писала І. Франку

¹ І. Франко, Твори, т. 18, стор. 111.

про своє враження від української літератури: «Чим більше читаю, тим сильніше відчуваю дивну насолоду й поезію цієї літератури. Чиста вона, мов кристал, тепла, мов літній вечір, несподівано оригінальна, до жодної іншої не подібна»¹. В свою чергу І. Франко дає високу оцінку польської літератури, а Е. Ожешко оцінює як «друга нашого народу й нашого національного розвитку»².

Боротьба І. Франка за дружбу українського і польського народів, єднання їх культур викликала шалену лють в таборі польських шовіністів. Щоб принизити письменника в очах польської громадськості, шовіністи обвинувачували його в нелюбові до польського народу. І. Франко з обуренням відкинув ці наклепи в своїй статті «Дещо про себе самого»: «Називають мене не раз щирі польські патріоти ворогом поляків. Що маю сказати на цей закид? Чи посилатись на свідоцтво тих поляків і польок, яких люблю, яких високо ціную і до яких маю всіляку пошану? Ні, піду простішим шляхом і скажу відверто: не люблю занадто щирих патріотів, тих, що мають уста повні Польщі, а серце холодне до недолі польського селянина і наймита...

Кажуть про мене, що ненавиджу польську шляхту. Якщо до польської шляхти зарахувати Ожешко й Конопницьку, Пруса і Ленартовича, Остою й Карловича, то така думка про мене буде цілком несправедлива, бо цю справжню польську шляхту, цю еліту польського народу ціную і люблю, як люблю всіх благородних людей власного і кожного іншого народу»³.

Значний вклад вніс І. Франко в зміцнення дружби українського і чеського народів.

Будучи добре обізнаним із суспільно-політичним життям Чехії, з чеською літературою, І. Франко доклав багато зусиль до популяризації кращих творів чеських письменників серед українського народу. Він написав ряд критичних і публіцистичних праць про творчість Махара, Врхліцького, Гавлічка-Боровського, Неруди та інших чеських поетів. Окремі їх твори переклав на українську мову.

І. Франко підтримував дружні зв'язки з чеськими письменниками, вченими, діячами культури. Він написав

¹ «Літературна критика» № 6, 1940, стор. 29.

² І. Франко, Твори, т. 20, стор. 334.

³ І. Франко, Твори, т. 1, стор. 28—29.

ряд статей для чеських періодичних видань, в яких знайомив трудящих Чехії з кращими творами прогресивних письменників.

Підтримуючи все прогресивне в політичному і культурному житті чеського народу, І. Франко виступав проти явищ реакційного характеру. Зокрема, він викрив сліпе орієнтування деякої частини чеської інтелігенції на російський царизм. В статті «До відома панів чехів» він закликав чеський народ орієнтуватись не на російське самодержавство і його реакційних представників, а єднатись «з Росією Тургенева, Салтикова, Чернишевського, Добролюбова, Писарева і т. д.»¹.

Іван Франко був пропагандистом єднання українських трудящих з іншими братніми слов'янськими народами. Близькою його серцю була доля словаків, болгар, сербів, хорватів та інших народів слов'янської сім'ї. Він щиро любив і поважав ці волелюбні, талановиті й працьовиті народи. Вболіваючи над тяжким життям задунайських слов'ян — хорватів, сербів, чорногорців та інших, які зазнавали нестерпного соціального гніту, революціонер-демократ звертався до всіх слов'ян із закликом подати братам допомогу в їх священній боротьбі:

Подайте руку угнетеним
І поміч братнюю братам,
Потіху в гору всім нужденним,
Оружжя свободи борцям!².

(«Задунайська пісня»).

В цьому ж вірші він закликав задунайських слов'ян скинути ярмо соціального і національного поневолення:

Вставайте, братні народи,
Зваліть тирана з висоти!³.

Чимало зробив І. Франко для зближення слов'янських культур. Він переклав на українську мову ряд творів чеських і польських письменників, твори сербського народного епосу, болгарські народні пісні, написав ряд статей, в яких пропагував кращі здобутки слов'янських літератур серед трудящих Галичини.

¹ Зв'язки Івана Франка з чехами і словаками, Словацьке вид. худ. літератури, 1957, стор. 366.

² І. Франко, Твори, т. II, стор. 459.

³ Там же.

Відстоюючи єдність слов'янських народів, великий Каменяр настійно підкреслював велике значення Росії в житті слов'ян. Вказавши, що «факт загального нахилу до Росії існує в більшій чи меншій мірі серед усіх племен слов'янських», письменник закликав слов'ян до міцної дружби з російським народом, з його демократичними силами.

Своєю невтомною діяльністю у справі зміцнення дружби слов'янських народів, боротьбою проти їх ворогів Іван Франко завоював серед слов'ян щире любов і визнання. Вдячні народи вільної Польщі, Чехословаччини, Болгарії глибоко шанують ім'я великого сина українського народу, який в тяжкі для них роки поневолення прокладав шлях у світле майбутнє.

* * *

Все життя і діяльність Івана Франка, його самовіддана боротьба за зміцнення дружби народів — яскравий приклад вірного служіння інтересам трудящих мас.

«...Безмежна відданість революції і звернення з революційною проповіддю до народу, — говорив В. І. Ленін, — не гине навіть тоді, коли цілі десятиріччя відділяють посів від жнив...»¹.

Полум'яні твори великого Каменяра і нині закликають трудящих всіх націй до згуртування в боротьбі за мир і соціальний прогрес. Його виступи проти буржуазного націоналізму і шовінізму є гострою зброєю радянського народу в боротьбі з отруйною буржуазною ідеологією, зокрема ідеологією українського буржуазного націоналізму.

Ім'я Івана Франка, безстрашного борця проти капіталістичного рабства, за світле майбутнє народів близьке і дороге радянським людям і трудящим усіх країн.

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 18, стор. 14.

ЗМІСТ

	Стор.
Передмова	3
Історичні умови життя і праці письменника	4
Патріот-інтернаціоналіст	7
Погляди на єднання з російським народом	22
Співець дружби слов'янських народів	34

Відповідальний редактор — кандидат філологічних наук

І. І. Стебун

Редактор М. К. Хлівецька

Техредактор О. А. Матвійчук

Коректор Т. П. Шалашинська

Степан Михайлович Возняк.

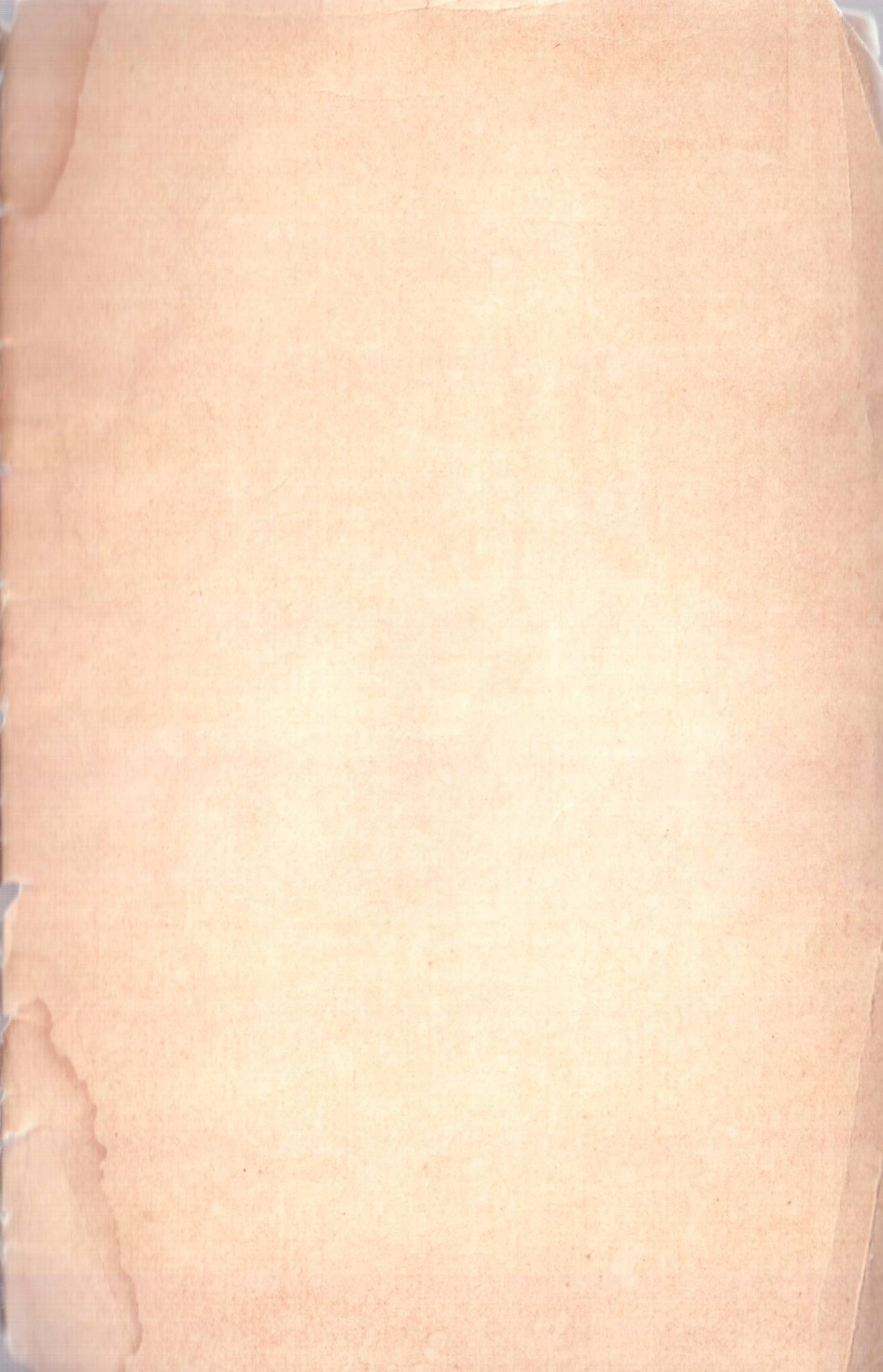
Иван Франко — поборник дружбы народов.

(На українском языке)

БФ 14888. Здано до набору 19. VII. 1961 р. Підписано до друку 30. VIII. 1961 р.
Формат 84×108¹/₃₂. Друк. арк. 2,75. Обл.-вид. арк 2,5. Зам. 4766.
Тираж 18300. Ціна 12 коп.

Видавництво та комбінат друку «Радянська Україна», Київ. вул. А. Барбюса, 51/2.

Ціна 12 коп.

ІВАН ЮРАНКО-
ПОБОРНИК
ДРУЖБИ НАРОДІВ

